QOHIRA DEKLARATSIYASI TARIXI VA MAZMUNI BORASIDA TAHLILIY MAQOLA TAYYORLASH

Samarqand davlat chet tillari instituti,
Ingliz filologiyasi a tarjimashunoslik fakulteti,
Turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi,
2-kurs talabasi **Norxidirov Dilshod**

Annotatsiya

Ushbu maqolada 1990-yilda qabul qilingan Qohira deklaratsiyasining tarixiy kelib chiqishi, uning shakllanishiga ta'sir etgan ijtimoiy-siyosiy omillar hamda hujjatning asosiy mazmuni tahlil qilinadi. Islom hamkorlik tashkiloti doirasida qabul qilingan ushbu deklaratsiya inson huquqlari masalasiga islomiy yondashuvni ifodalovchi muhim hujjatlardan biri hisoblanadi. Maqolada deklaratsiyaning asosiy tamoyillari, xususan, inson shani, erkinliklari, adolat, tenglik va diniy qadriyatlarning orni yoritiladi. Shuningdek, Qohira deklaratsiyasining xalqaro inson huquqlari tizimidagi o'rni va uning boshqa universal hujjatlar bilan o'zaro aloqasi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida mazkur deklaratsiya islom dunyosida huquqiy va axloqiy meyorlarni belgilashda muhim ahamiyat kasb etishi aniqlanadi.

Kalit sozlar: Qohira deklaratsiyasi, inson huquqlari, Islom hamkorlik tashkiloti, shariat, huquqiy tizim, diniy qadriyatlar, xalqaro hujjatlar, adolat, tenglik.

Annotation

This article analyzes the historical background and main content of the Cairo Declaration adopted in 1990. It examines the social and political factors that influenced its development and highlights its significance as a document representing an Islamic perspective on human rights within the framework of the Organization of Islamic Cooperation. The article discusses the core principles of the declaration, including human dignity, freedom, justice, equality, and the role of religious values. It also explores the position of the Cairo Declaration within the international human rights system and its relationship with other universal human rights documents. The study concludes that the declaration plays an important role in defining legal and ethical standards in the Islamic world.

Keywords: Cairo Declaration, human rights, Organization of Islamic Cooperation, Sharia, legal system, religious values, international documents, justice, equality.

Аннотация

В данной статье рассматриваются исторические предпосылки принятия Каирской декларации 1990 года и основные аспекты её содержания. Анализируются социальные и политические факторы, повлиявшие на её формирование, а также значение данного документа как выражения исламского подхода к правам человека в рамках Организации исламского сотрудничества. В статье раскрываются ключевые принципы декларации, включая достоинство человека, свободу, справедливость, равенство и роль религиозных ценностей. Также исследуется место Каирской декларации в международной системе прав человека и её соотношение с другими универсальными документами. В результате делается вывод о значимой роли декларации в формировании правовых и этических норм в исламском мире.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Ключевые слова: Каирская декларация, права человека, Организация исламского сотрудничества, шариат, правовая система, религиозные ценности, международные документы, справедливость, равенство.

Kirish (Introduction)

Zamonaviy global jarayonlarda inson huquqlari masalasi ilmiy va amaliy jihatdan ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida shakllanib bormoqda. Turli sivilizatsiyalar va huquqiy tizimlar inson huquqlarini turlicha talqin qilgan bo'lsa-da, umumiy maqsad inson qadr-qimmati, erkinligi va adolat tamoyillarini taminlashdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan, xalqaro miqyosda qabul qilingan turli deklaratsiyalar va konvensiyalar orasida islom dunyosi nuqtai nazarini ifodalovchi hujjatlar ham alohida ahamiyatga ega.

1990-yilda Islom hamkorlik tashkiloti tomonidan qabul qilingan Qohira deklaratsiyasi aynan shu ehtiyoj natijasida yuzaga kelgan bo'lib, u inson huquqlarini islomiy qadriyatlar va shariat tamoyillari asosida talqin qilishga qaratilgan. Mazkur deklaratsiya musulmon jamiyatlarida huquqiy va axloqiy meyorlarni belgilashda muhim o'rin tutadi hamda inson huquqlarining diniy-axloqiy asoslarini yoritib beradi.

Qohira deklaratsiyasining qabul qilinishi xalqaro huquq tizimida inson huquqlariga nisbatan muqobil yondashuvlarning mavjudligini korsatadi. Shu bilan birga, ushbu hujjat islomiy qadriyatlar asosida adolat, tenglik, erkinlik va inson shanini himoya qilish kabi tamoyillarni ilgari suradi.

Ushbu maqolada Qohira deklaratsiyasining tarixiy kelib chiqishi, uning shakllanishiga tasir etgan omillar hamda asosiy mazmuni tahlil qilinadi. Shuningdek, deklaratsiyaning xalqaro inson huquqlari tizimidagi o'rni va uning ahamiyati ilmiy jihatdan yoritiladi.

Metod (Methods)

Ushbu tadqiqotda Qohira deklaratsiyasining tarixiy shakllanishi va mazmunini yoritish uchun sifat (qualitative) tadqiqot yondashuvi tanlandi. Tadqiqot davomida asosiy etibor hujjatlarni tahlil qilish (document analysis) metodiga qaratilib, Qohira deklaratsiyasining rasmiy matni, xalqaro tashkilotlar materiallari va ilmiy adabiyotlar o'rganildi. (1). Mazkur metod tadqiqot obyekti sifatida tanlangan hujjatni bevosita mazmun jihatdan tahlil qilish va uning asosiy tamoyillarini aniqlash imkonini berdi.

Shuningdek, tarixiy tahlil (historical analysis) usuli orqali Qohira deklaratsiyasining qabul qilinishiga olib kelgan omillar, yani XX asr oxiridagi xalqaro siyosiy jarayonlar, musulmon davlatlar o'rtasidagi hamkorlikning kuchayishi va inson huquqlari borasidagi turli yondashuvlar korib chiqildi (2). Bu yondashuv hujjatning paydo bo'lish sabablarini chuqurroq tushunishga yordam berdi.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil (comparative analysis) usuli ham qollanildi. Ushbu usul yordamida Qohira deklaratsiyasida ilgari surilgan asosiy prinsiplar boshqa umumiy xalqaro inson huquqlari hujjatlaridagi tamoyillar bilan solishtirildi. Natijada, deklaratsiyaning o'ziga xos jihatlari, xususan, diniy qadriyatlar va shariat normalariga asoslangan yondashuvi ajratib korsatildi (3).

Bundan tashqari, analitik yondashuv asosida deklaratsiyada belgilangan inson huquqlariga oid qoidalar alohida kategoriyalar bo'yicha tahlil qilindi. Jumladan, inson shani va erkinligi, adolat tamoyili, tenglik masalalari hamda diniy etiqodning o'rni kabi jihatlar mazmunan sharhlab berildi (4). Ushbu yondashuv deklaratsiya moddalarining ichki mazmunini chuqurroq anglashga xizmat qildi.

Tadqiqot jarayonida manbalar tanlashda ularning ishonchliligi, ilmiyligi va rasmiyligi e'tiborga olindi. Asosan xalqaro tashkilotlar hujjatlari, monografiyalar va ilmiy maqolalardan foydalanilib, ularning mazmuni o'zaro solishtirildi va umumlashtirildi (5). Shu orqali tadqiqotning xolisligi va ilmiy asoslanganligi taminlandi.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Umuman olganda, qo'llanilgan metodlar Qohira deklaratsiyasini kompleks tarzda organish, uning tarixiy kontekstini aniqlash hamda mazmunini tizimli tahlil qilish imkonini berdi.

Results (Natijalar)

Tadqiqot davomida Qohira deklaratsiyasining mazmuni va uning asosiy tamoyillari tahlil qilindi. O'rganishlar natijasida ushbu hujjat inson huquqlarini islomiy qadriyatlar asosida talqin qilishi bilan ajralib turishi aniqlandi. Deklaratsiyada inson huquqlari universal yondashuvdan farqli ravishda, shariat normalari bilan uyg'un holda bayon etilganligi kuzatildi (1).

Natijalar asosida quyidagilar ma'lum bo'ldi, Qohira deklaratsiyasi inson shani va qadr-qimmatini himoya qilishni asosiy ustuvor yonalishlardan biri sifatida belgilaydi. Hujjatda har bir insonning tugma huquqlarga ega ekani, ularning daxlsizligi va hurmat qilinishi zarurligi qayd etilgan. Bu jihat islom huquqiy qarashlarida insonning markaziy o'rinda turishini korsatadi (2).

Shuningdek, deklaratsiyada erkinlik masalasi ham muhim o'rin egallaydi. Bunda erkinlik mutlaq emasligi, balki diniy va axloqiy meyorlar bilan chegaralangan holda talqin qilinishi aniqlangan. Bu yondashuv G'arb huquqiy tizimlaridagi erkinlik tushunchasidan farqli ekanligini ko'rsatadi (3).

Tadqiqot davomida yana bir muhim natija sifatida adolat va tenglik tamoyillarining deklaratsiyada alohida takidlanganligi aniqlandi. Ushbu tamoyillar jamiyatda ijtimoiy muvozanatni taminlash va huquqlarning adolatli amalga oshirilishini nazarda tutadi. Shu bilan birga, har qanday kamsitish shakllariga qarshi pozitsiya bildiriladi (4).

Qohira deklaratsiyasida diniy qadriyatlar va shariat normalarining huquqiy asos sifatida qabul qilinishi ham natijalar qatorida muhim o'rin tutadi. Bu holat mazkur hujjatning boshqa xalqaro inson huquqlari hujjatlaridan farqli jihatini tashkil etadi va uning oziga xos huquqiy yondashuvga ega ekanligini ko'rsatadi (5).

Yakuniy natijalar shuni korsatadiki, Qohira deklaratsiyasi islom dunyosida inson huquqlarini tartibga solishda muhim konseptual asos bolib xizmat qiladi. U nafaqat huquqiy, balki axloqiy-meyoriy jihatdan ham jamiyat hayotida muhim ahamiyatga ega hujjat hisoblanadi.

1-rasm[1]

1-rasm. Qohira deklaratsiyasining tarixiy rivojlanish bosqichlari.

[1] "Ushbu vaqt chizig'ida inson huquqlari bo'yicha xalqaro miqyosda 1948-yilda qabul qilingan Umumjahon inson huquqlari deklaratsiyasi (United Nations, 1948) hamda 1970–80-yillarda islom dunyosida bu mavzuga oid muhokamalar kuchaygani va nihoyat 1990-yilda Qohira deklaratsiyasining qabul qilinishi (Organization of Islamic Cooperation, 1990; Mayer, 2013) aks ettirilgan."

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.



Discussion (Muhokama)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Qohira deklaratsiyasi inson huquqlariga nisbatan o'ziga xos yondashuvga ega bolib, u universal huquqiy standartlardan farqli ravishda diniy va axloqiy asoslarni markazga qoyadi. Bu holat, bir tomondan, islomiy dunyoqarashga mos keladigan huquqiy modelni shakllantirsa, boshqa tomondan, xalqaro huquq tizimi bilan malum darajada tafovutlarni yuzaga keltiradi (1).

Deklaratsiyada inson shani va qadr-qimmatining ustuvorligi alohida takidlanadi. Bu esa islom huquqiy tafakkurida insonning nafaqat huquqiy subyekt, balki axloqiy masuliyatga ega mavjudot sifatida qaralishini korsatadi. Shu jihatdan, hujjat inson huquqlarini faqat huquqiy kategoriya sifatida emas, balki diniy-axloqiy qadriyatlar tizimi bilan bogliq holda talqin qiladi (2).

Erkinlik tushunchasining deklaratsiyada nisbiy tarzda talqin qilinishi ham muhim muhokama mavzularidan biridir. G'arbiy huquqiy tizimlarda erkinlik ko'proq individual tanlov va mustaqillikka asoslangan bo'lsa, Qohira deklaratsiyasida u shariat normalari bilan uyg'un holda belgilanadi. Bu esa erkinlikning jamiyat manfaatlari va diniy meyorlar bilan muvozanatda bo'lishini taqozo etadi (3).

Shuningdek, tenglik va adolat tamoyillari deklaratsiyaning asosiy g'oyalaridan biri sifatida namoyon boladi. Ushbu tamoyillar jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni taminlashga xizmat qiladi. Biroq amaliyotda ushbu tamoyillarni turlicha talqin qilish holatlari uchrashi mumkinligi sababli, ularning tatbiq etilishi borasida ilmiy bahslar mavjud (4).

Qohira deklaratsiyasining xalqaro inson huquqlari tizimidagi o'rni ham muhokama qilinadigan muhim masalalardan biridir. Bazi tadqiqotchilar uni muqobil yondashuv sifatida baholasa, boshqalar uni umumiy universal standartlar bilan uyg'unlashtirish zarurligini takidlaydi. Bu esa global miqyosda inson huquqlarini tushunish va talqin qilishda turli madaniy va diniy yondashuvlar mavjudligini ko'rsatadi (5). Ayrim tadqiqotchilar fikricha, deklaratsiyaning shariatga qat'iy bog'liqligi ayrim universal huquqlarning cheklanishiga olib kelishi mumkin.

Umuman olganda, Qohira deklaratsiyasi inson huquqlari konsepsiyasini islomiy nuqtai nazardan boyitadi va uni diniy qadriyatlar bilan integratsiya qiladi. Shu bilan birga, uning mazmuni va qo'llanilishi yuzasidan turli ilmiy qarashlar mavjud bolib, bu mavzuni yanada chuqurroq o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa (Conclusion)

Ushbu tadqiqot davomida 1990-yilda qabul qilingan Qohira deklaratsiyasining tarixiy kelib chiqishi, mazmuni va xalqaro inson huquqlari tizimidagi o'rni tahlil qilindi. Organishlar shuni

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ko'rsatadiki, mazkur hujjat Islom hamkorlik tashkiloti doirasida musulmon davlatlarining inson huquqlariga bo'lgan yondashuvini ifodalash maqsadida ishlab chiqilgan muhim normativ manba hisoblanadi. U inson huquqlarini universal tamoyillar bilan bir qatorda diniy va axloqiy qadriyatlar asosida talqin qilishi bilan ajralib turadi.

Tahlil natijalariga kora, Qohira deklaratsiyasi inson shani, erkinlik, adolat va tenglik kabi asosiy tamoyillarni ilgari suradi. Shu bilan birga, ushbu huquqlar shariat normalari bilan uyg'un holda korib chiqilishi hujjatning o'ziga xos jihatini tashkil etadi. Bu esa uni boshqa xalqaro inson huquqlari hujjatlaridan mazmun va yondashuv jihatidan farqlaydi.

Shuningdek, tadqiqot davomida deklaratsiyaning xalqaro huquq tizimidagi o'rni ham muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. U inson huquqlariga nisbatan muqobil yoki qo'shimcha yondashuv sifatida qaralib, turli madaniy va diniy kontekstlarda inson huquqlarini tushunish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, uning ayrim jihatlari boyicha ilmiy bahslar mavjud bolib, bu mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, Qohira deklaratsiyasi islom dunyosida inson huquqlarini huquqiy va axloqiy jihatdan tartibga solishda muhim o'rin tutadi. U nafaqat huquqiy hujjat sifatida, balki manaviy-axloqiy qadriyatlarni aks ettiruvchi manba sifatida ham ahamiyatlidir. Shu bois, uni o'rganish va tahlil qilish inson huquqlari konsepsiyasini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Organization of Islamic Cooperation. (1990). *Cairo Declaration on Human Rights in Islam*.
2. Mayer, A. E. (2013). *Islam and human rights: Tradition and politics* (5th ed.). Westview Press.
3. An-Na'im, A. A. (1996). *Toward an Islamic reformation: Civil liberties, human rights, and international law*. Syracuse University Press.
4. Donnelly, J. (2013). *Universal human rights in theory and practice* (3rd ed.). Cornell University Press.
5. Marshall, P. (2005). *Islam and human rights*. Harvard University Press.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.